

Мр МИЛАН ТЕРЗИЋ

ЈУГОСЛАВИЈА У ПОЛИТИЧКИМ КОНЦЕПЦИЈАМА Ј.Б.ТИТА (Скица за тему)

Време у коме живимо претрпано је разним медијским полемикама, комерцијалном фелџонистиком, лажним и површним ученостима и коначним истинама и тврдњама које су својствене идеологијама. Продукција је толика, како то неко рече, да имамо ситуацију у којој су неки људи више књига написали него што су их прочитали. У свему томе научно промишљање прошлости помогло би систематизацији чињеница и знања како би се, на основама здраве историјске свести, раскрчили путеви даљег развика. Зато је трагање за новим изворима и обогаћивање сазнања новим чињеницама прошлости, сагласно оновременом односу снага и хијерархијској вредности, неизоставан пут историјске науке. Тиме ће се извршити дубље вредновање догађаја, личности, историјских процеса итд., па и личности Јосипа Броза, а у конкретном случају и места Југославије у његовим политичким концепцијама.

Постојање "друге" Југославије несумњиво је везано за Јосипа Броза Тита. Био је проглашен за највећу личност југословенских народа, вођу револуције, легендарног команданта партизанске војске, творца самоуправљања и нове националне политике, усмеривача спољне политике итд. Имао је капитал ратног победника, светски углед, међународну тачку ослонаца, харизму. Био је у далеким земљама синоним за Југославију. О њему су се певале песме. Његово име се давало градовима. Војници су се приликом свечане обавезе, сем на верност отаџбини, заклињали и "Врховном команданту маршалу Титу". Није постојало славе друге личности из врха, сем његове. Био је члан академија наука. Све је почињало са њиме. Био је партијски вођа, врховни командант, касније доживотни председник државе и партије. Са-

храњен је у присуству светских политичких личности. Дакле, од анонимуса је завршио као култна личност. Несумњиво је у питању комплексна, крајње противуречна и тешко обухватна личност.

Изграђивање његове култне личности има своје корене у неразвијеном југословенском друштву, његовој социјалној структури и друштвеној клими у току и након завршетка рата. На простору преплитања народа, конфесија, различитих менталитета и обичаја, друштвени развитак је био пун противречности. У непрекидним ратним грчевима створен је специфичан ригидни менталитет који је спречавао јачу друштвену интеграцију. Његова последица је и неконституисана политичка култура с наглашеним печатом ауторитарности. За део лаичког света, поједностављивањем ствари, остало је присећање на социјални мир, време без ратова, итд. и зато на зидовима графит: "Бравар је био бољи". Међутим, неки су додавали "да", али "да је радио свој посао."

Када је реч о биографијама Јосипа Броза, резултати неколико његових биографа су непотпуни и одређени политичко-прагматичним потребама да се Јосип Броз што боље представи западном свету након сукоба са Стаљином 1948. На том пољу највише је урадио Владимир Дедијер и Брзова биографија из 1953. је настала методом интервјуа са њим. Дедијер је другом биографијом Јосипа Броза, која је објављена непосредно након његове смрти, показао да је "Прокопије" нашег времена. Тада је себе истурио на мету критике тадашњих политичара и својим алузијама и опоменама иритирао политичке кругове који су донели прописе о заштити Брзовог имена и дела. Најбитније је то што је створио атмосферу за слободније писање, јер је дотадашње дотицање Титове личности, сем слављеништва, сматрано вероломством. И у иностранству су објављиване књиге о Јосипу Брозу. Неке у прилог њему (Фицрој Маклејн, Фелис Оти итд.), као и оне које "мрве" његов мит (Стеван К. Павловић). Појављују се и мемоари сабораца. Гледано кроз призму распада "друге" Југославије, Милован Ђилас је у мемоарима о Јосипу Брозу изнео поражавајући закључак: "Без трајних духовних и институционалних творевина."

Слегање друштвеног тла, историјска дистанца и нови извори омогућавају дубље понирање у истраживање личности Јосипа Броза Тита. Када је у питању период од 1941. године, због конспиративности рада, а тиме и недостатка изворне грађе, доступна документација не пружа нам довољно чињеница за иоле комплекснију слику. Тек ће совјетски архиви међуратног периода дати више појединости о делатности Ј. Б. Тита. То је период када је Јосип Броз био верни војник централизованог штаба свјетске револуције – Коминтерне. У тој етапи борбе класе против класе, Коминтерна је све до свог Седмог конгреса 1935, када је прокламована политика народног фронта, стајала на становишту нихилизма према постојећој југословенској држави, што је следила и КПЈ као њена секција. Генерална линија била је обарање

власти и дезинтеграција Краљевине Југославије. Након прихватања народнофронтовске политике, КПЈ је, а тиме и Јосип Броз, који се нашао на челу Партије, стала на становиште очувања Југославије, али са новим друштвеним устројством. Прилика за то Јосипу Брозу указала се у току Другог светског рата.

У периоду рата 1941–1945, Јосип Броз је био најмаркантнија личност у оквирима НОП–а и суверено одлучивао о свим питањима. У својим рукама држао је све битне функције везане за Партију, војску и међународне односе. На заседању АВНОЈ–а у Јајцу додељено му је звање маршала, чиме се издвојио у војној хијерархији. Тада је представљена авнојевска формула преуређења Југославије чије је остварење након рата, између осталог, плаћено стратегијом ћутања о геноциду на српским народом у Независној Држави Хрватској. Током рата Јосип Броз није ризиковао сукоб са Москвом. Повлачио се, објашњавао и тактизирао, али није одустајао од борбе за власт. Везе са Москвом биле су његов монопол, а сукоб са Стаљином отворио је тек 1948. У земљи је војну организацију ставио у функцију политичких циљева. Са становишта борбе за власт, за Јосипа Броза су југословенска краљевска влада и Дража Михаиловић најопаснији "сутрашњи" непријатељ. Врхунац класног радикализма исказао је у мартовским преговорима. Јосип Броз је преговоре инспирисао и наредио, али није потписао наређење. У том периоду Јосип Броз је био мајстор за преузимање власти и није се обазирао на цену њених жртава.

Посебан вид његовог успона представљају његови сусрети са двојицом вођа велике савезничке коалиције, Черчиллом и Стаљином. Ти сусрети Јосипу Брозу су помогли да од вође војног покрета израсте у крупну политичку фигуру. На другој страни, у унутрашњим оквирима јачала је његова харизма, јер се на то гледало као на "вишу" политику.

У борби за ослобођење Југославије, кроз коју су уједно одвијала борба за власт, Јосип Броз је, због међународних обзира и уз сугестије из СССР–а, прихватио британску политику компромиса како би добио међународни легитимитет. Ту се исказао као способан политичар, јер су промене у Југославији међународно признате.

Као вођа партије која је на челу покрета (НОП–а) и која је секција централизованог штаба светске револуције (Коминтерне), Јосип Броз је радио на политичком плану стварања балканске федерације. Ове политичке концепције тешко је разумети без Стаљинових планова стварања светског комунистичког царства и тежњи за рехабилитацијом Бугарске, која је била савезник Немачке. Сем компоненте комунистичког интернационализма, треба узети у обзир и амбиције Јосипа Броза, коме као да је било "уско" у југословенским оквирима. Он је на федерацију гледао са становишта свог интереса и амбиције да буде на челу једне велике балканске творевине, имајући пред собом

концепцију о водећој улози Југославије на Балкану. Идеја балканске федерације нанела је велику штету идеји Југославије као идеолошко–политичка нереалност. У оквиру ових планова је слање Светозара Вукмановића Темпа на тремећу Југославије, Грчке и Албаније. Али, након доласка савезничких војних мисија, преписке са Черчиллом и прихватања политике компромиса, Јосип Броз је одустао од ових планова, на што упућују нове директиве Светозару Вукмановићу.

Сем у овом правцу, као последица нарастања покрета, самопоуздања и "извоза" револуције, ови планови се преливају и код антифашистичког покрета у Италији. У директивном писму "Криштофа" (Едварда Кардеља) Покрајинском комитету КП Словеније за Словеначко приморје о сарадњи са КП Италије и антифашистичким покретом Италије, од 5. фебруара 1944, стоји: "И у италијанској војсци популаришите друга Тита не само као вођу југословенских народа, већ и као вођу народноослободилачког отпора у овом делу Европе. Објашњавајте италијанским масама да је Југославија односно народноослободилачки покрет у Југославији центар свих демократских покрета у овом делу Европе... Популаришите Тита као вођу, који свим народима у овом делу Европе показује пут к слободи." Потом се у ослобођеним крајевима Југославије певало: "Друг је Тито заслужио да је његов Балкан цио, Балкан цио и Европе неки дио." Међутим, данас је у сећањима савременика споран само стих "И Европе неки дио" или "Европе већи дио", али ако је судити по Кардељевој директиви радило се о "неком" делу Европе.

Након завршетка рата и Брозове спољнополитичке оријентације на СССР, он помаже комунисте у грађанском рату у Грчкој и улази у конфликт са западним земљама око питања Трста. У овим спољнополитичким "излетањима", Јосип Броз се уверио да не може рачунати на непосредну подршку СССР–а. Али, актуелни су планови балканске федерације са Албанијом и Бугарском, са којима су потписани уговори о пријатељству. Међутим, план федерације са Бугарском у предвечерје Брозовог сукоба са Стаљином био је у функцији совјетског притиска на Југославију и бранећи свој положај након Стаљиновог напада, Броз је одбацио тај план. Након сукоба са Стаљином његов политички ауторитет на Западу достигао је светске размере. Те 1948, у балансу између два сукобљена света – Истока и Запада – бранио је југословенску независност. Али, у земљи је сачувао специфичан вид ауторитарне власти која му је омогућила контролу свих сегмената друштва, а чија је последица масовно страдање присталица Резолуције ИБ–еа.

Процес Брозове еманципације од Стаљина сеже у ратни период. Стаљин је два пута у животу напустио СССР: први пут крајем 1943. због одласка у Техеран, када се сусрео са Черчиллом и Рузвелтом, и други пут због конференције у берлинском предграђу Потсдаму 1946,

када се сусрео са Труманом и Черчиллом, али након освајања немачке престонице од стране Црвене армије. На другој страни, иако је тај део његове биографије нерасветљен, Јосип Броз је до рата непознат, али је као професионални револуционар путовао по Европи и научио и служио се са више светских језика. Растао је под кишобраном Стаљиновог политичког ауторитета, али се није тиме задовољавао. Ако је рођен 1892, тринаест година је млађи од Стаљина. Тражио је своје место, размишљајући о њему након могућег Стаљиновог одласка. Три пута је био код Стаљина у Москви, али иако му је долазило "на ноге", био је у прилици да у непосредном контакту разговара и сагледава своју позицију и место. Још је вођа британске војне мисије Фицрој Маклејн, приликом доласка у Југославију и сусрета са Јосипом Брозом 1943, запазио самосталност као црту његовог карактера, о чему пише у мемоарима: "Хоће ли он из тих тешких и бурних година изаћи потпуно непромијењен? Хоће ли се покоравати совјетским диктатима и мишљењу, исто онако без питања као некада? Мени је већ тада пала у очи *самосталности његова духа* (подвукао М.Т.), а знао сам да је самосталност било које врсте неспојива с ортодоксним комунизмом. Могућност да би се могло догодити да се Тито и људи око њега временом развију у нешто више од обичних совјетских експонената чинила ми се превише далеком, да би могла послужити као темељ наших калкулација. Али, била је то ипак могућност за коју се чинило да ју је вриједно имати на уму."

Када је реч о унутрашњим оквирима, нису занемарљиви генерацијски односи у најужем југословенском врху. По психологу Сулејману Хрњици, зрелост у склопу појмова који описују личност има своје место и реч је о интеракцији између идентитета и интегритета. Уједно се овај појам приказује као постигнути склад између потенцијала, достигнућа и интеграције у друштвену средину, а карактеришу га одлике: реалистички приступ, стабилан вредносни систем, самопоуздање и социјална прилагодљивост личности. У тим годинама преовлађује суздржаност, разумско и контрола емоција. Ако кроз ову призму сагледамо окружење Јосипа Броза, најближи сарадници су рођени: Александар Ранковић 1909, Едвард Кардељ 1910. и Милован Ђилас 1911, имајући након освајања власти 36, 35 и 34 године живота. То је и случај са Благојем Нешковићем 1907, Кочом Поповићем 1908. и Владимиром Бакарићем 1912. Дакле, реч је о људима скоро двадесетак година млађим од Јосипа Броза, што није занемарљиво са становишта животног искуства. Отуда је и имао надимак "Стари". За њих је опијеност идејама светске револуције у контакту са Јосипом Брозом, који је имао искуство рада у светској комунистичкој интернационали, било више од изазова. Изузетак, су, јер су по годинама ближи Јосипу Брозу, Андрија Хебранг и Сретен Жујовић који су рођени 1899, као и Моша Пијаде 1890. Хебранг и Жујовић су такође са искуством боравка у

СССР–у, а сукоб са њима постојао је одраније и Јосип Броз га је отворио 1948. када су и уклоњени из политичког живота. Када је реч о Пијаде, као комуниста затваран је у међуратном периоду и био је више партијска реликвија. Ови детаљи генерацијских разлика не могу се занемарити, јер су битно утицали на односе у најужем руководству.

Нека истраживања указују на амбиције Јосипа Броза да након Стаљинове смрти буде на челу развијеног дела источно–европских земаља (Југославија, Чехословачка, Мађарска итд.), као посебног вида интеграције. Најшири оквир изласка на међународну сцену нашао је у покрету несврставања. То га је, на другој страни, одвајало од сложене унутрашње ситуације која је у име мира у кући потискивана. Тако су планови "великог" вође "мале" државе и даља изградња југословенске федерације текли у знаку политичких криза (случајеви Милована Ђиласа и Александра Ранковића, маспак у Хрватској, либерали у Србији итд.). Временом су саборци силазили са политичке сцене, сем Кардеља и Бакарића. Све се завршило "федерирањем" федерације, што је и озаконио Устав из 1974. године. Након тога Јосип Броз је са својим култом остао један од ретких фактора интеграције југословенске многоструко хетерогене средине. То је период који, због недостатка изворне грађе као последице историјске дистанце, чека своје истраживаче, али који указује на године противуречног развитка. Након Брозове смрти и распада биполарног света распала се и Југославија. Енергија се трошила на одбрану Партије која је као и владари пролазна, уместо да се то ради у одбрану државе. Показало се да нема уједињења без економског повезивања, јединственог тржишта, разбијања самоизолације, смањења утицаја државе у привреди, раздвајања Партије од власти, једном речју без демократизације целокупног друштвеног и политичког живота. Југословенска интеграција исказивала се на нивоу политичког, а сиромаштво и културна заосталост били су препрека јаче друштвене интеграције.

Даља истраживања генерација историчара пробудиће сазнања о "првој" Југославији краља Александра и "другој" Ј. Б. Тита, нарочито упоредне анализе две личности које су их симболизовале. Историчари се слажу да су само краљ Александар и маршал Тито могли да покрену југословенску војску. Чињеница је и то да је Јосип Броз имао већи ауторитет код Срба него Александар код Хрвата. Будућа истраживања даће одговор на питања колико је Јосип Броз Југославију подредио себи, као и, како каже Бранко Петрановић, да ли је Јосип Броз "sui generis" Шћепан Мали нашега доба и да ли је попут Луја XIV сматрао да после њега може наступити потоп. Једно је сигурно: подвргавање држава личностима представља усуд на овим просторима, али се показало да су такве државе трајале колико и њихови владари.

Milan Terzić, MA

YUGOSLAVIA IN POLITICAL CONCEPTIONS OF J. B. TITO
(An outline of a theme)

S u m m a r y

The existence of "the second" Yugoslavia is connected with Josip Broz Tito. From an anonymous he ended up as a cult personality; making of his idolatry has the roots in underdeveloped society, its social composition and social climate during and after the end of the Second World War. His plans in respect of establishment of Balkans Federation, are a part of his ambitions to be the head of such a structure, and indicates that it was "narrow" to him in Yugoslav framework. The widest frame of appearance on the international stage he found in the non-alignment movement. On the other hand, it separated him from the complex internal situation which was suppressed in the name of peace in the house. The plans of "great" leader of the "small" state and further construction of Yugoslav Federation developed in atmosphere of political crisis. After that, Josip Broz with his cult remained as one of rare factors of integration of Yugoslav manifold heterogeneous environment. It was shown that the Yugoslav integration was implemented on the level of political. One thing is certain – subjecting of the states to the personalities represents a destiny on these expanses, but it proved that such states lasted as long as did their leaders.

